

KOROMPAY H. JÁNOS

Az Arany János által 1834-ben készített prédikáció¹

A nagyszalontai múzeum őrzi Arany János munkásságának legkorábbi kéziratát, amelynek tartalma még ismeretlen a szakma és a tágabb közönség számára. Leírása szerepel a kritikai kiadásban, a nagyszalontai iratok Dánielisz Endre által összeállított jegyzékében: „füzetalakra hajtogatott, összevarrt” levelekből áll, a prédikáció textusának megjelölésével,² első oldalainak képét pedig a Magyar Irodalmi Lap című honlapon láthatjuk.³ A prédikációt Arany János 17 éves korában írta le: 1833 és 1836 között a debreceni református kollégiumban tanult, de annak költségeit nem tudta kifizetni, így 1834 márciusától 1835 áprilisáig Kisújszálláson tanított, abban az iskolában, ahol a későbbi református püspök, Török Pál volt a rektor-igazgató.⁴

A címlapon szereplő *Communes* a latin *loci communes* rövidítése lehet, amelynek jelentése: 'közösen elfogadott teológiai tételek'. A *Közönséges Tanítás* pedig mindenkire szóló, vasárnapi tanítás, mint ahogy Csokonai Vitéz Mihály Csurgón írt prédikációjának címe is *Közönséges Tanítás* volt.⁵ Lényeges a megjelölt időpont: november 3., azaz hétfő, tehát a tanítás első napja, mert az akkori iskolai év november 1-jén kezdődött és húsvét előtt ért véget, második feléve pedig szeptember 15-éig tartott. Arany János tehát az 1834-es tanév kezdetén írta le a prédikációt.

A címlap hátoldalán szereplő héber írás Bányai Viktória szakértői véleménye szerint nem szöveg, hanem betűgyakorlat, amelynek nincsen kapcsolata a prédikáció bibliai versével. Az elemzés tárgya a Prédikátor könyve I. fejezetének 14. verse: „Láttam minden dólgoakat, mellyek lesznek a' nap alatt, hogy mind ezek hijába valóságok, és a' Léleknek gyötrelmei.”

* A szerző az MTA BTK Irodalomtudományi Intézetének tudományos tanácsadója, osztályvezető.

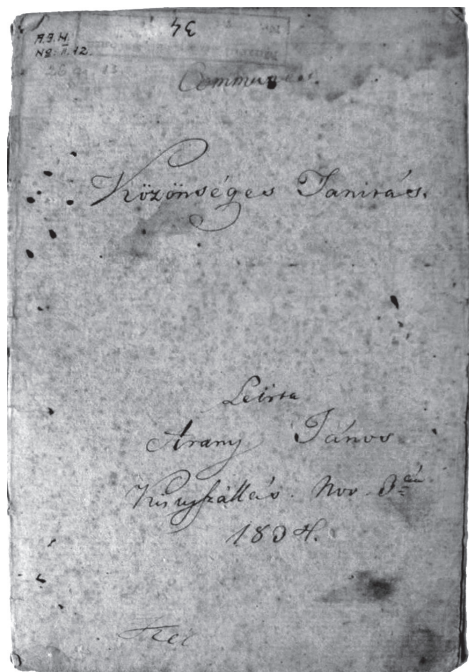
1 A prédikáció bemutatása 2017. március 2-án Nagyszalontán, az Arany János-émlékvető megnyitó első rendezvényen, az MTA BTK Irodalomtudományi Intézet tudományos ülészakán történt. Készült az OTKA NKFI 108.503 sz. pályázat támogatásával.

2 ARANY JÁNOS, *Hivatali iratok 1: Nagyszalonta – Nagykőrös – Budapest (1831–65)*, szerk. KERESZTURY Dezső, s. a. r. DÁNIELISZ Endre, TÖRÖS László, GERGELY Pál, Bp., Akadémiai, 1966 (Arany János Összes Művei, 13), 466. Jelzete: Nagyszalonta, Arany János Emlékmúzeum, 34. 21×13 cm, 8 fol.

3 <http://www.irodalmilap.net/?q=cikk/arany-janos-kezirata-koezoenseges-tanitas-6> (letöltés: 2017. 04. 06). Az első kép alatt Kisújszállás helyett Kiskúnszállás szerepel, a modernizált átírásban több hiba található.

4 Vö. DÉNES Szilárd, *Arany János kisújszállási tanítósa*, BpSz, 49[1921], 185. kötet, 49–62.

5 CSOKONAI VITÉZ Mihály, *Szép prózai művek*, szerk. SZILÁGYI Ferenc, SZUROMI Lajos, s. a. r. DEBRECZENI Attila, Bp., Akadémiai, 1990 (Csokonai Vitéz Mihály Összes Művei), 153–158.

A kézirat kiadatlan voltát elsősorban az magyarázza, hogy a kutatás nem tudott választ adni a következő kérdésekre: 1) Milyen célból keletkezhetett ez a szöveg? 2) Mit jelent az, hogy Arany János „leírta”: másolást vagy bizonyos mértékben önálló munkát? 3) A prédikáció milyen kapcsolatban van az ő életművével? Az első kérdésre csak feltevéseink lehetnek: esetleg legáció volt a megbízás célja, de erre nézve semmilyen dokumentum nem maradt fenn; inkább föltehető azonban, hogy homiletikai, azaz egyházretorikai gyakorlatként kellett elkészíteni ezt a szöveget.

Mit jelenthet az, hogy Arany leírta? Erre a kérdésre már több bizonyossággal adhatunk választ. Egyrészt maga a szöveg árulja el, hogy nem pusztán másolásról van szó: ezt a következő javítások bizonyítják. Három példát idézek: Néro nem „palotájának szegletébe”, hanem

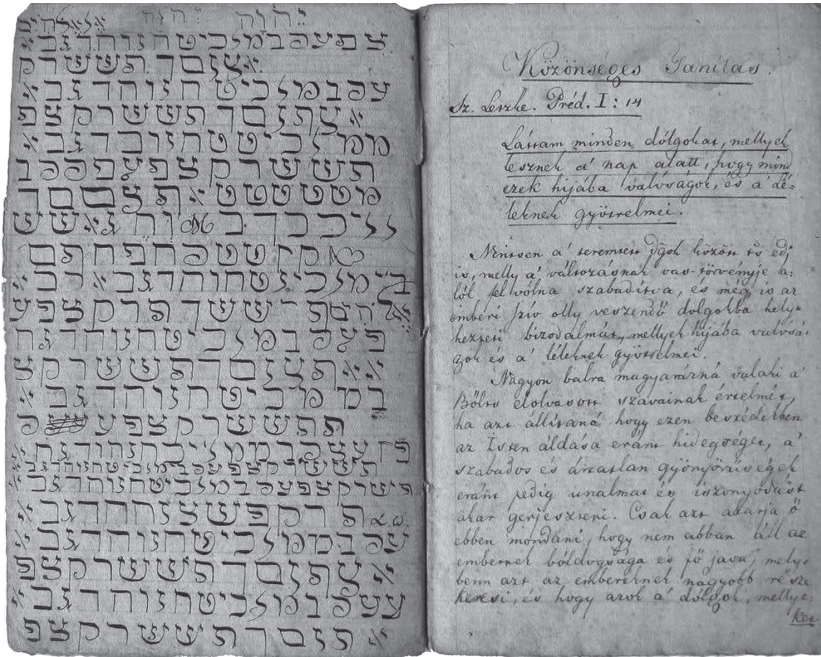
„legrejtebb helyébe kereste a’ soha fel nem talált nyúgodalmat”; másodsor: a vallás és (az itt érényt jelentő) virtus, amelyek „állandó javai az életnek” nem „a’ síronn tul”, hanem a „halál után is meg maradnak”; harmadszor pedig: a halál jeleinek felsorolásában a szemek nem „el lankadnak”, hanem „bé esnek”. A stílári korrekciók tehát önálló fogalmazást jelentenek.

A prédikáció tanítása nem a Kölcsey Ferenc által írt *Vanitatum vanitas* című verséé, amely szerint Salamon tanítása az, hogy

Mikép széles e’ világon
Minden épül hitványságon,
Nyár és harmat, tél és hó,
Mínd csak hijába való!⁶

– hanem „azok a’ dolgok, mellyeket az emberek úgy néznek mint fő czélt csak mellesleg valo eszközök azok hoz képpest, mellyekbenn az valódi tsupa boldogság áll, és azok ezekhez képpest merő hijába valóságok és a’ léleknek gyötrelmei”. Tehát nem minden hiábavaló, hanem csak azok, amelyeket a valódi értékek pótlására választottak.

6 KÖLCSEY Ferenc, *Versek és versfordítások*, s. a. r. SZABÓ G. Zoltán, Bp., Universitas, 2001 (Kölcsey Ferenc Minden Munkái), 116.

Kölcsey versének jelentése az ő számára, mint erről Tompa Mihálynak beszámol, máskor csak tréfa volt, 1859-ben, az Ausztria, Piemont és Franciaország között kitört háború idején azonban – a református istentisztelet „hiszem, vallom és követem” szavaival – másképp látta, fejből idézve a költeménynek nem utolsó, hanem utolsó előtti versszakát. A „Sorssal, virtussal, nagysággal” sor helyett levelében „Sorssal, kincscsel, méltósággal” szerepel, a prédikációnak azt a részét idézve fel, amely a boldogság akadályairól szól, hiszen a kincs és a méltóság ezek közé tartozott.⁷

Az, hogy Arany nem *írta*, hanem *leírta* a prédikáció szövegét, valamilyen előzményt sejtet. Sikerült megtalálni a kézirat egyik fő forrását: négy évvel korábban, 1830-ban a Vörösmarty Mihály szerkesztette Tudományos Gyűjteményben Jeremiás (később Jeremiás) Sámuel református lelkész terjedelmes tanulmányt közölt *Az ember' boldogságának Feltételei* címmel.⁸ Ez is hivatkozik a Prédikátor könyvére, amelynek központi üzenete megegyezik Arany prédikációjának alapversével: „E'kor tekinték minden én dolgaimra, mellyeket tselekedtenek vala az én kezeim, és az én munkámra, mellyet szorgalmatossággal szerzettem vala; imé pedig ezek mind hijába valóság, és a' léleknek gyötrelme, elannyira, hogy nintsen a'nak semmi haszna a' nap alatt” (II. 12).⁹

7 Arany János levele Tompa Mihálynak, 1859. június 4. = ARANY János, *Levelezés (1857–1861)*, szerk. KOROMPAY H. János, s. a. r. KOROMPAY H. János, BÓDYNÉ MÁRKUS Rozália, JANKOVITS László, Bp., Universitas, 2004 (Arany János Összes Művei, 17; a továbbiakban: AJÖM XVII), 305.

8 JEREMIÁS Sámuel, *Az ember' boldogságának Feltételei*, TudGyűjt, 14(1830)/10, 3–43.

9 Uo., 7–8.

A két szövegnek megegyezik logikája és szerkezete. A tanulmányban a boldogság akadályai: az elégedetlenség, hiúság és önzés, valamint a szerencsétől függő gazdagság, társadalmi tisztesség és a kötelességeinket kizáró gyönyörűségek keresése.¹⁰ Arany esetében pedig: „Azokról a dólgookról, a' mellyekben a' bölts hijába keresi a' boldogságot és a' mellyekről azt mondja, hogy azok a' léleknek gyötrelmei”: a gazdagság, rang és hatalom, valamint a gyönyörűségekben való elmerülés. A tanulmány szerint a boldogság feltételei között szerepel a teljesített kötelesség, a sztoikus mértékletesség és az erényt jelentő virtus.¹¹ A prédikáció szerint pedig az élet nem mulandó, hanem állandó javait a vallás tanításának, a jócselekedeteknek gyakorlása, a vallás és az erény jelenti. Jeremiás Sámuel tanulmánya nemcsak az Arany-kéziratnak, hanem a folyóiratszerkesztő Vörösmartynak is forrása lehetett. A' *merengőhöz (Laurának)* írt vers híres sorai: „Mi az, mi embert boldoggá tehetne? / Kincs? hír? gyönyör?” ehhez a gondolatmenethez kapcsolódnak.¹²

A magasabb társadalmi polcra törekvés által nem lehetünk boldogabbak, hirdeti a tanulmány, mert „a' nagyoknak sokkal több bajaik és tünődéseik vagynak, mint az alacsony sorsúaknak, és szegényeknek” – „nem különben mint a' magas hegyek' tetején lévő fák szüntelen ki vagynak téve a' szélveszek' és menykövek' ostromainak, a' midőn az alacsony völgyekben lévő cserjék csendes bátorságban vagynak”.¹³ Arany János kézirata ugyanezt és hasonló kifejezésekkel tanítja: „valamint a' magas hegyek és épületek tetejeinn a' szélveszek, és égi háborúk dühösségei gyakrabban uralkodnak, mint a' völgyönn, és az alacsony kunyhók körül”. Ennek történelmi példaként Jeremiás Sámuel Nagy Sándort idézi: „olyan telhetetlen lévén az emberi szív, hogy minél többje van, a'nál többet kíván, úgy hogy ha a' föld' kerekiségének nagy részit birná is, sírva fakadna Nagy Sándorral, hogy miért nints még más világ a' mellyet meghódoltasson?”¹⁴ Arany János prédikációja ugyanezt teszi: „Ama hires Nagy Sándorról azt jegyzték fel a' történetkönyvek, hogy minekutánna az akkor esmeretes világnak nagyobb részét meg hódoltatta volna, azon panaszkodott miért nem teremtett még az Isten más világot is hogy azt is hatalma alá hajtana”.

A forrásként használt tanulmány szerint a célok eszközét nem szabad céllá tenni, így mértékletességben kell élnünk, mert „a' ki vagy kell vagy nem, eszik, iszik, csak azért mert van mit, az azon ingertől fosztja meg magát, mely az evést és ivást gyönyörűségessé teszi, sőt lealacsonyítja magát a' barmok' sorsára, czéllá tévén az életben azt, a' mi csak eszköz a' célra”.¹⁵ A prédikáció itt is követi Jeremiás Sámuel: „Gyönyörködni módjával a' világban bölts emberhez illik, de ezekbenn el merülni, és magát a' testi gyönyörűségeknek rabúl adni, a' kívánságoknak szolgálalni, ez az a' mi az embert egész a' baromig lealacsonyítja.”

10 Uo., 6.

11 Uo., 11, 19, 28.

12 VÖRÖSMARTY Mihály, *Kisebb költemények, III. (1840–1855)*, szerk. HORVÁTH Károly, TÓTH Dezső, s. a. r. TÓTH Dezső, Bp., Akadémiai, 1962 (Vörösmarty Mihály Összes Művei), 69.

13 JEREMIÁS, *i. m.*, 15.

14 Uo., 3.

15 Uo., 20.

Az elmondottak alapján azt a következtetést engedhetjük meg, hogy a fiatal Arany János azt a megbízást kaphatta, talán Török Páltól, az iskola rektorától, akinek könyvtárát tanulmányozhatta, hogy az 1834–1835-ös tanév kezdetére készítse el a Prédikátor könyve kiválasztott versén alapuló prédikációját; ehhez forrásként megkapta a Tudományos Gyűjteményben megjelent tanulmányt. Az, hogy a prédikációt „leírta”, azt jelentheti, hogy összefoglalta és saját kiegészítéseivel fogalmazta meg a felhasznált forrást, esetleg más forrásokat. A munka feladat voltát igazolja a héber betűk gyakorlása is.

Ha összehasonlítjuk ezt a kéziratot és Arany János életművét, milyen összefüggéseket találhatunk? A költő levelezéséből két példát idézek. A prédikációban ezt olvassuk: „a’ nagy méltóságba helyeztetett emberek szintúgy, vagy még jobban ki vagynak téve a’ veszedelmeknek, mint a’ Közöséges emberek”. A Gyulai Pálnak írt önéletrajzi levélben pedig Arany ezt írta saját irodalmi érdeklődésének első korszakáról: „Mind ez házasságomig tartott, akkor föltettem magamban, nem olvasni többet, hanem élni hivatalomnak, családomnak, lenni közöséges ember, mint más.”¹⁶ Egész életében mindig a „tekintetes” és sohasem a „méltóságos” megszólítást kívánta. Az a tanulmányban és a prédikációban is szereplő ellentét viszont, amelynek meggyőző erejét a földrajzi és társadalmi magasság és mélység párhuzamai bizonyítják, „hogy valamint a’ magas hegyek és épületek tetejeinn a’ szélveszek, és égi háborúk dühösségei gyakrabban uralkodnak, mint a’ völgyönn és az alatsony kunyhók körül”, az ő életében fordítva érvényesült: „Rám nézve nem a [!] teljesült, hogy a villám inkább magas bércre hull, mint alacsony dombokra” – írta, csaknem 30 évvel később Szász Károlynak.¹⁷

Két versbeli példa is bizonyítja, hogy a fennmaradt kézirat nemcsak ifjúkori próbálkozás volt, hanem életreszóló tanulságokkal is járt. Az a megállapítás, mely szerint „az emberi szív olly veszendő dolgokba helyezteteti bizodalját, mellyek hijába valóságok és a’ léleknek gyötrelmei”, visszatér *A hajótörött* című versben, amikor, Világos után, maga is tönkrement:

Féljétek Istent, emberek!
Veszendő e világi jó;
A holnapig sem biztosít
Tömött szekrény, rakott hajó.¹⁸

Arany János felfogásában a vallás és a költészet szorosan összefügg: ez a rokonság felfedezhető a prédikációbeli hitvallás és *A vigasztaló* című vers között is. Az első így hangzik: „De a’ vallás, ez az égből alá szált vigasztaló és oltalmazó Angyal boldog állapotunk ba vélünk van, szerentsétlenségünkbe meg segít, Örömmüket tetezi, bánatunkat enyhíti, egészségünket fűszerezi, betegségünket gyógyítja”. *A vigasztaló* pedig így:

16 Arany János levele Gyulai Pálnak, 1855. június 7. = ARANY János *Levelezése (1852–1856)*, szerk. KERESZTURY Dezső, s. a. r. SÁFRÁN Györgyi, BISZTRAY Gyula, SÁNDOR István, Bp., Akadémiai, 1982 (Arany János Összes Művei, 16), 560.

17 Arany János levele Szász Károlynak, 1861. augusztus 22. = AJÖM XVII, 569.

18 ARANY János, *Kisebb költemények*, s. a. r. VOINOVICH Géza, Bp., Akadémiai, 1951 (Arany János Összes Művei, 1), 93.

S mire nincs szó, nincsen képzet:
Az vagy nekem, oh költészet! [...]
Jókedvem te fűszerezed,
Bánatomat elleplezed[.]¹⁹

Az elmondottakat összegezve megállapíthatjuk, hogy a *Közönséges Tanítás* Arany János első fennmaradt munkájának tekinthető.

Communes.
Közönséges Tanítás.
Leirta
Arany János
Kisujszállás. Nov. 3^{án}
1834.

[Egy oldalnyi héber betűk]

Közönséges Tanítás.

Sz[ent]. Letzke. Préd. I:14

Láttam minden dólgoakat, mellyek lesznek a' nap alatt, hogy mind ezek hijába valóságok, és a' Léleknek gyötrelmei.

Nintsen a' teremett d[ol]gok²⁰ között ts[ak] edj is, melly a' változásnak vas-törvényje alól fel volna szabadítva, és még is az emberi szív olly veszendő dolgokba helyezteti bizodalját, mellyek hijába valóságok és a' léleknek gyötrelmei.

Nagyon balra magyarázná valaki a' Bölts elolvasott szavainak értelmét, ha azt állítaná hogy ezen beszédekben az Isten áldása eránt hidegséget, a' szabados és ártatlan gyönyörúségek eránt pedig unalmat és iszonyodást akar gerjeszteni. Csak azt akarja ő ebben mondani, hogy nem abban áll az embernek boldogsága és fő java, melybenn azt az embereknek nagyobb része keresi, és hogy azok a' dólgoak, mellyeket az emberek úgy néznek mint fő czélt csak melleleg valo eszközök azok hoz képpeszt, mellyekbenn az valódi tsupa boldogság áll, és azok ezekhez képpeszt merő hijába valóságok és a' léleknek gyötrelmei.

Ezenn beszédeknek alkalmatosságával akarok elmélkedni előttetek

1^{or} Azokról a dólgoakrol,²¹ a' mellyekben a' bölts hijába keresi a' boldogságot és a' mellyekről azt mondja, hogy azok a' léleknek gyötrelmei

2^{or} pedig azt mondom meg mi tészí az embernek fő javát és boldogságát.

19 Uo., 201, 202.

20 A kézirat rövidítései: dğok – dolgok; eřeknek – embereknek; ģ – meg; hñ – hanem; Iñ – Isten; K. – keresztyén(ek); Kereszty! – Keresztyének!; ñ – nem; ñ – nem; tš – tsak; u – ugyan; vā – van; vgi – világi; v̄k – vannak, vñ – vagyon; Vš, vs – vallás; Xtus – Krisztus. A rövidítéseket []-ben feloldottuk.

21 a dólgoakrol – egyb.

Azt lehetne gondolni K[eresztyének]! hogy mikor a' [Krisz]tus a' földre le szállott és a' K[eresztyén]. vallás fundamentomát meg vetette, annyira el űzte mennyei tudományjának jóltévő világával a' babonáság sűrű homályát, hogy a' bálványimádásnak, legalább azok között a' nemzetek között, kik az ŰrJézus²² nevérol nevezetnek, egészen vége szakadt. De fájdalommal kell meg vallani hogy a' Keresztyének között is többnyire mindennek van egy kebelebeli bálványja, melynek naponként áldozik, ugyan is melly sokan találkoznak, a' kik mint a' Mózes idejebeli Zsidók imádják a' néma aranyat! – Nagy része a' halandóknak el felejtkezvénn rendeltetéséről, a' kints keresést tészí céljává az életnek. De hát azok, a' kik a' pénzt hathatós<oknak> eszközöknek nézik a' fő jó el nyeresére, el juthatnak é ez által ezen célra? Eppen²³ nem K[eresztyének]! mert igaz ugyan hogy a' pénzenn mindent meg lehet szerezni, a' mi ételünkre és ruházatunkra szükséges, de olyat a' mi a' boldogságra tartozik egyet sem. – Hogy testünket és lelkünket betegségtől meg oltalmazhassuk, meg őrizhessük, arra a' világnak kintse sem elégséges; szerezhetz magadnak gazdagsággal barátokat, vagy inkább körülötte csapodárkodó hízelkedőket, de igaz barátokat, kik nélkül pedig az életnek minden édesége keserű a' halandóra ne[m] csak egyet sem. Mig boldog vagy nyomba követnek azok tégedet, de szerencsétlenségedben futnak tőled, vagy pedig még²⁴ ki is²⁵ nevetnek. Nem említem azokat a' sok álmatlan éjszakákat mellyeket az ő kintsének szaporításon való gondolkodásba tölt el a' fősvény, nem említem azt a' szüntelen való rettegést, melybe ejti, mellyel kinozza őtet az a' félelem, hogy nétalán vagy erőszak, vagy valamely szerentsetlenség által meg fosztódhatik javaitól. Mit tehetnek a' levegőbe magossan felnyúlt paloták, mellyek kevélyen hirdetik birtokosoknak gazdagságát és méltóságát, eljő a' tűz, pusztítva rohan ki a' víz árkaiból az elementumok felháborodnak, s kő halommá tészik a' büszke épületeket. És mikor fejed felett menyköves fellegek csoportoznak öszve, villámlásokkal és menydörgésekkel rettentvén szívedet, midőnn a' mint sz[ent]. Dávid énekel, az Űrnak szava megdördül a vizekenn, midőnn az Űrnak szava le töri a' Czedrus fákat, az Űr letöri a' Libanus Czedrusait és meg tomboltatja²⁶ azokat mint a' tulkokat, a' Libánust és Siriont mint az egy szarvú fiait, midőnn az Űrnak szava botsájt lángos tüzet, midőnn meg reszketeti a' pusztát, a' Kádes pusztáit, akkor mondom bátorságba helyhetnek²⁷ é kintseid s meg gátolhatják é a' hartzoló egeket? – Vagy mikor a' dőghalált okozo gözők, és nyavalyák meg vesztegetik a' levegő-eget, ellent állhat é arannyaidnak özöne hogy azok hozzád ne férjenek – vagy végezetre mikor a' mind ezeknél rettenetesebb szélvész, a' lelki esméret, az elkövetett gonoszok' emlékezte feltámad szivedbenn, le tsendesithetik é azt temérdek kintseid? Oh nem! Keresztyének, a' kintseknek nintsen ennyi ereje, nem helyeztethetnek ők bennünket boldogságba, és így nem méltánn el mondhatjuk é hogy azok tsak hijába valóságok, és a' léleknek²⁸ gyötrelmei?

22 J – j-ből javítás

23 E – e-ből jav.

24 még – beszűrés

25 is – besz.

26 tomboltatja – b jav.

27 helyhetnek – helyeztetnek helyett

28 léleknek – e é-ből jav.

Továbbá: láthatjuk, és tapasztalhatjuk, hogy némely emberek rangjokba és méltóságokba helyhezteszték legfőbb javokat. Igaz ugyan hogy szép dolog azokkal birni: de ezek<-> szint úgy nem segíthetnek az emberekenn ott ahol leg nagyobb szükség vólna a' segedelemre, és a' nagy méltóságra helyheztesztett emberek szintúgy, vagy még jobban ki vagynak téve a' veszedelmeknek, mint a' Közönséges emberek. Mert úgy tapasztaljuk hogy valamint a' magas hegyek és épületek tetejeinn a' szélveszek, és égi háborúk dühösségei gyak<ortabban>rabban²⁹ uralkodnak, mint a' völgyönn, és az alatsony kunyhók körül: azonképpen azon személlyek körül vagynak leg bokrosabban, a' gondok, a' búk, a' bánatok, a' félelmek és rettegések a' kik a' világi méltóságnak magasabb pólczainn ülnek. A' nyavalyák a' betegségek, a' döghalál rettenetességei szintúgy uralkodnak a' fejedelmekenn, mint a' porba csúszkáló köldúsonn. – De ha mind ezek ellen óltalma volna is, valyon hol van az a' hatalom³⁰ melly a' fel háborodott lelki esméretnek ellent állhasson, hol van a' méltóság mely annak kétségbe ejtó szemre hányásai, és mardosásai ellenn bátorságba helyhezteszté magát?

Ama hires Nagy Sándorról azt jegyzették fel a' történetkönyvek, hogy minekutánna az akkor esmeretes világnak nagyobb részét meg hódoltatta vólna, azon panaszkodott miért nem teremtett még az Isten³¹ más világot is hogy azt is hatalma alá hajtana – és még is midőn hirtelen haragjába leg kedvesebb barátjának szívet által ütötte volna, a' lelki esméret benne feltámadvánn mérget vett bé, és azzal vetett véget tulajdon életének.

Hasonloképpenn egy Néró nevű kegyetlen Római császárról olvassuk hogy minekutánna két feleséget, mostoha ötsét, legjobb Tanitóját, és végre a' maga tulajdon édes anyját is ártatatlanul megölette volna: annyira gyötrettetett az ellene feltámadt bíró, a' lelki esméret által, hogy minden menydörgésbenn az Istennek³² ellene kiáltó boszszuálló szavát, minden villámlásbann³³ életét eloltó fegyverét képzelte<-> azért patotájának <szegletébe> leg rejtekebb helyébe kereste a' soha felnem talált nyugodalmat. – És így Kereszty[ének]! nemde nem azt mondhatjuk é a' világi fényről hatalomról és méltóságról is hogy azok is tsak hijába valóságok és a' léleknek gyötrelmei.

A világi múlandó jók között továbbba, a' melyekbe a' halandó bízakodni szokott nem utolsó helyet foglal a' szépség – de ezis tsak merő hijába valóság.

Ugyanis a' bársonyos mezőket egy éjjeli dér meg fosztja zöld színektől, a' tavasznak legfőbb ekességei a' sokszínű virágok, a' nap égető tekintete előtt el hervadnak. Így múlik el a' szép ábrázat a' piross orcza, midőn azokat a' nyavalyák, a' vénség, és halál ki vetkoztatik deli formájokból.

Van még egy neme az e[mbe]reknek a' mely még sokkal repedezettebb nádszalhoz ragaszkódik, mint az eddig említettek. Ezek azok kik a' világi gyönyörűségekben helyhezteszték fő javokat és böldságokat.

Gyönyörködni módjával a' világbann bölts emberhez illik, de ezekben el merűlni, és magát a' testi gyönyörűségeknek rabúl adni, a' kívánságoknak szólgalni, ez az a' mi

29 gyakrabban – rabban besz.

30 hatalom – om jav.

31 Isten – I i-ből jav.

32 Isten – I i-ből jav.

33 villámlásbann – l besz.

az embert egész a' baromig lealatsonyítja. Jó ugyan a' mi szemeinkel nézni a' napot, és édesek az életnek gyönyörűségei, de ezekis akkor hagyják el az embert, mikor leg több szükség volna reájok. És ha szinte a' tetsző gyönyörűségekbenn és örömeőkben zajogja is el valaki életének azon korát, mellybe mint testi mind lelki ereje épségbenn van: csak ugyan eljő ő reá is a' vénség – őszhajak fedik bé zavart fejét, de a' mellyek nem lenge- nek – nem hamvadnak el tiszteletesenn. El jó a' sírnak éjjele, bé zárja szemeit, és a' mi kevés gyönyörűsége lett volna <is> még annak látásától is meg fosztja azokat. Avagy tehát <Kereszty!> a' gyönyörűségek is nem hijába valók nem a' lélek gyötrelmei voltak é ő reá nézve?

Meg értvonn már ezekből K[eresztyének]! hogy az eddig elő számlaltak közzül egygyikbe sem lehet bizni lássuk már

2° mi teszi hát az ember fő javát és bődögságát?

Az ember fő javának esmertető béjjege ez hogy a' miképpen az I[ste]n változhatatlan: úgy az ember az ő jótlekedete által meg nyeri azt, hogy midőn az éltető állapot meg olvadnak is és a' világ alkotmányja öszve dül győzedelmesenn áll meg a' maga lelkének erejébenn és az Isteni kegyelemtől gyámolítatva, azoknak öszve roskadó hantjai felett. Ezenn fő jó már a' Vallás, és annak gyümölcsei a' jó tselekedetek. Az eddig elő számlált világi jók csak bizonyos időbe nyújtanak vigasztalást, és akkor hagynek el bennünket midőn a' segítségre leg nagyobb szükségünk va[n]. De a' vallás, ez az égből alá szált vi- gasztaló és oltalmazó Angyal bődög állapotunk ba vélünk van, szerentsétlenségünkbe meg segít, Örömeüket tetezi, bánatunkat enyhíti, egésségünket³⁴ fűszerezi, betegsé- günket gyógyítja: egy szóval a v[allá]s³⁵ egy bennünk lakozó I[ste]nség, mely nemcsak bődög oráinkat kedvesebbekké, hanem a' keserűeket is édesekké változtatja.

A' vallás u[gyan]: is az a' mely meg őrzi a' gazdagnak szívét a' kevelységtől, és fős- vénységtől, az erőstet a' vétkes magába bizakodástól, a' szegényt az el csüggedéstől, és kétségbe eséstől. Tegyetek ti magatok itt bizonyoságot vallást szerető K[eresztyének]! hányszor merítettetek vigasztalást a' vallásból, midőn azt minden gazdaságtokban, méltóságtokban, és erőtökbenn fel nem találtátok. Hányszor csendesítette le életadó vi- gasztalással fel háborodott lelkiesméretetek az Isten kegyelmességébe, irgalmasságába való bizodalom. Szóljatok ti utolsó szükségre jutott szűkölködők, ti az élet terhe alatt el elélt nyomorútlak kik mindentől el hagyattatvann gyakran a' kétségbe esés örvényéhez közelítettetek szóljatok mondom ha n[em] a' vallás³⁶ volt é az, melly lágy írat kötött meg sebhedt sziveitekre ezenn szókkal vigasztalván: Jöjjetek én hozzám, kik [me]g fáradtatok és meg terheltettetek én [me]g könnyebbitlek titeket.

Úgy v[agy]on K[eresztyének]! a' V[allá]s és Virtus azok az állandó javai az életnek, a' mellyek még a' <síronn tul> halál után³⁷ is meg maradnak. A' gazdagságonn hatalma van a' szerentsének, a' rangonn <pedig> a' történeteknek a' vallás pedig és a' jó cselekedetek ezekenn is győzedelmeskednek. Mikor a' testnek sátora bomlani kezd, mikor megszü-

34 egésségünket – s jav.

35 a vs – besz.

36 vallás – a á-ból jav.

37 halál után – besz.

nik bennünk munkálkodni az életerő, és a' vér az erekbe meg fagy, mikor a' szemek <el lankadnak> bé esnek,³⁸ az ajakak meg kékülnek, az ortzák el halványodnak, mikor a' koporsó ködei, sötét ejtzakába borítják a' lélet: akkor is a' V[allá]s az I[ste]nnek irgalmas-ságát előnkbe terjesztvénn a' halált édessé teszi minékünk. E' tanit meg bennünket hogy úgy nézzük a' világi életet mint el kezdetét az örökké valóságnak, és a' sirt mint olyan hajlékot mellynek ajtaja paraditsomra nyilik. Bóldog Ország! szeretetre méltó haza! meg elégedés és öröm lakik te benned, a' bánatok és nyomorúságok idegenek te benned! Gazdagság rang és pompa mint hijábalóságok és Lélekk gyötrelmei ki v[anna]k te belőlled vettette. Egyedül a' vallás és jó cselekedetek az örök bóldogság fundamentomi élnek te benned!

Ezekigy levén K[eresztyének]! ne ragaszkodjunk felettébb a' v[ilá]gi múlandó jókhoz h[ane]m a' vallás és Virtus által vezéreltetvénn keressük az odafel valokat. Így ha az utólsó ellenséggel a' halállal szembe szállunk így biztatjuk magunkat: Kitsoda vólna az egebenn te nálladnál több? Én tenálladnál egyébbenn nem gyönyörködöm e' földönn ha bár elfogyatkozik az én szívem és testem de az én szívemnek kő sziklája és az én erősségem te vagy egyedül óh Isten mind örökké Ámen. – Nov. 3^{án} 1834. A. J.

38 bé esnek – besz.